

Vizionarea unui film documentar de lung metraj

MOSCU IANCU

Când am declanșat reportofonul, parcă am apăsat pe butonul unui aparat de proiecție spre a viziona un film documentar - „scenariul și regia, Moscu Iancu”. Secvențele în alb-negru, în color, ca în viață, le-am relatat cu detașarea nostalgică a spectatorului avizat și, evident, implicat.

AVRAM CROITORU: - *Anul trecut ați fost premiat și sărbătorit.*
 MOSCU IANCU: - M-am bucurat când Consiliul Național al Cinematografiei, Uniunea Cineaștilor și Arhiva Națională de Filme s-au gândit să marcheze cele opt decenii de viață pe care le-am împlinit. Criticul Călin Căliman, Laurențiu Damian, prorectorul Universității de Artă Teatrală și Cinematografică, colegi și prieteni au avut cuvinte bune despre filmele pe care le-am făcut într-o viață de om.

Prin practică

- *Când ați început?*
 - În septembrie 1953, dar nu cu filme documentare, ci la „Jurnalul de Actualități”. De atunci și până la pensionare, n-am mai părăsit studioul. Un timp, am fost și redactor șef al „Jurnalelor”.

- *De ce la plural?*
 - Pe atunci erau trei jurnale - de Actualități, agricol și pentru copii. După o vreme, care înseamnă ani, am ajuns ca, prin practică, să devin regizor de filme documentare, unde subiectul era de multe ori pe aceleași coordonate, numai că modul de tratare, de dezvoltare era altul.

- *Și durata?*
 - De la 10 până la 20 de minute.
 - *Ați spus că ați ajuns regizor de documentare prin practică. Nu ați făcut Institutul?*

- Studiile mele au fost de filosofie, dar în meseria noastră era o modalitate destul de frecventă ca oameni fără studii de specialitate să ajungă regizori de mână întâi. De pildă, Mirel Ilieșu, Ion Bostan sau doctorul Mircea Veizer, care și-a părăsit meseria de medic pentru a deveni „doctor” în cinematografie.

- *Și dumneavoastră - cel mai bun regizor de documentare dintre filosofi.*

*

„Sunt un supraviețuitor”

- *Unde ați studiat?*
 - La Facultatea de Filosofie din București. În 1944, familia mea s-a stabilit aici. Sunt un supraviețuitor al pogromului de la Iași. Două zile la rând, în 29 și 30 iunie 1941, am fost ridicat de acasă împreună cu tata și duși la Chestură. Locuim pe strada Cuza Vodă, într-o curte mare, unde se știa că își au casele mai mulți evrei. La Chestură era o mulțime de oameni. Nu știam pentru ce am fost aduși. Au început să ne trieze.

- *Pe ce criterii?*
 - Cred că nu exista nici unul. Nouă ni s-a dat un bilet și ne-am dus acasă. A fost șansa noastră, pentru că majoritatea evreilor de acolo nu s-au mai întors la familiile lor. A doua zi, tot pe la ora 7 dimineața, iar am fost luați de acasă, dar, de astă dată, în curtea Chesturii nu mai era decât o mână de oameni. Abia mai târziu aveam să aflăm că o bună parte dintre cei care fuseseră aici în ziua anterioară, printre care și prietenul meu Andrei Călărășu, au ajuns în „Trenul morții”. Alții au fost împușcați. I-am văzut când, însoțiți de santinele, am fost duși pe străzile alăturate ca să ridicăm cadavrele oamenilor ce fuseseră uciși. Grupul nostru nu trecea de 50. Revenind la poliție, am văzut acolo și militari nemți. Eram conștienți că vom fi executați. Stăteam, așteptam toți într-o tensiune maximă. Aveam convingerea că trebuie să sosească un ordin. Soarta ne-a fost din nou favorabilă și, după un timp, ni s-a dat drumul acasă. Nu mai insist. Se știe cât de cumplit a fost traial evreilor din Iași în acea vreme, în care aveam doar 16-17 ani.

*

- *De ce ați urmat Filosofia și nu Conservatorul?*
 - Încă de pe când eram elev al Liceului Evreiesc din Iași, îmi plăceau textele filosofice. Le discutam ore întregi cu prietenul și colegul meu Tolea, Anatol Vieru. Țin minte zilele când mă duceam

la el în Târgul Cucului și, neterminând subiectul, mă conducea el spre casă, dar tot discutând, ne întorceam iar spre casa lui. Tot pe atunci am luat și lecții particulare de filosofie cu un tânăr mai mare decât mine. Îi chema Jean Popper. Făcea parte dintr-un trio de intelectuali cu faimă în oraș.

De la filosofie la cinematografie

- *Cine forma acel trio?*
 - Popper, Henri Dona și Miki Ghimpu. Ei mi-au cultivat gustul pentru lectură, pentru filosofie.

- *Dar după facultate ați abandonat problemele filosofice.*
 - Într-un fel. Dintr-o binecunoscută cauză - „dosarul” - a trebuit să aleg un alt domeniu de activitate și m-am întors la o mai veche dorință, aceea de a face film.

- *Veche? De când?*
 - Tineretea e plină de visuri. Schimbătoare. Unul dintre ele a predominat și m-a dus la Studioul „Sahia”.

- *Ați încercat vreodată să numărați câte documentare ați realizat?*

- Am încercat, dar mereu uitam câteva. În orice caz, peste 150.
 - *Erați și scenaristul documentarelor realizate?*
 - Al multora. La filmele documentare scenariul e mai mult o schiță de direcție, de orientare. El se îmbogățește, se definitivă în

● Alături de regizorii Dorian Segal și Titus Mesaros

timpul lucrului pe teren, unde apăreau noi elemente. Nu era ușor să filmezi un om care să se comporte normal, fără artificialitate, dacă nu chiar să se blocheze când avea în față o aparatură de 60 de kilograme.

„Irepetabila trufanda”

- *Unele subiecte le aducea viața spre documentarist; au fost și subiecte pe care le-ați propus?*

- Foarte multe. În special despre Iași. Cunoșteam bine orașul și nu aveam nevoie de prospecție. De multe ori prospecția e ca o plantă, o trufanda. Dacă o scoți din mediul ei, începe să se ofilească. Trebuie mâncată imediat după ce e culeasă. Așa e și cu documentarul. Faptul de viață trebuie surprins pe viu. Poți să-l refaci cu mijloacele filmului artistic, dar își pierde din farmec. Nu mai e documentar pur. Fiecare moment al vieții e irepetabil, iar spontaneitatea și unicitatea îi dau savoare.

- *În documentare se trag „duble”?*
 - Se trag, dar nu mai au valoarea faptului frust.
 - *Dintre cele peste 150 de documentare făcute sunt, desigur, unele de care vă amintiți cu mai multă plăcere.*
 - Sunt cele cu subiecte din care am putut extrage niște esențe filosofice chiar despre adevărurile vieții.

*

- *Vă rog să vorbiți despre asemenea filme.*

- „Eternul feminin” - film care a fost premiat la Festivalul de la Melbourne, în Australia.

- *În ce an?*
 - 1973. Trofeul este statueta aceasta de metal, reprezentând un bumerang.

- *Bumerangul s-a întors și cu alte premii, pentru alte filme?*

- Da, la Roma, la Cracovia și aici, în țară.

- *Să revenim la „Eternul feminin”.*

- Este o tratare metaforică a condiției femeii. Pornește de la tradiția încondeierii ouălor.

- *Ați filmat în Bucovina?*

- În satul Moldova-Sulița. Filmul avea pe generic un moto: „Arta este ideea în materie”. Definiția îi aparține lui Hegel. Ca să vezi legătura dintre dragostea dintâi, filosofia, și meseria pe

care am practicat-o. Porneam de la strădania artistului de a încorpora viziunea lui într-o materie cât mai rezistentă, ca să o poarte în timpul imemorial al eternității. Numai că aici avem o artă care dezmente total această dorință, o artă care se încorporează în cea mai fragilă materie. Filmul meu înfățișează o femeie care, deși istovită de muncă, la câmp, acasă, totuși, își mai găsește timp și pentru artă. În final, ea aruncă în curte cojile pe care găinile se reped să le ciugulească. Este un mod de nemurire a artei care nu se face prin păstrarea ideii în materie, ci eternizarea se datorează repetării ciclului. Arta pe coajă de ou e o metaforă a eternului feminin; sub aparența fragilității se ascunde forța irezistibilă a sexului slab.

*

- *Alte filme documentare?*

- „Dacă aș fi cowboy” - în care am mers pe urmele unei scrisori, publicată în revista „Cinema”, prin care un tânăr protesta că se critică filmele western. Documentarul meu e făcut prin imagini paralele din filme western și din Bucovina reală, imagini care vin să arate că România secolului XX este aidoma Americii anilor 1800.

- *Ați vorbit despre filmografia dumneavoastră...*

- ...și cred că merită să mai stăruim puțin la momentul când s-au împlinit 110 ani de la existența cinematografului în România. Într-unul dintre filmele mele am prezentat trei precursori - operatori și realizatori din prima generație, care mai trăiau: Tudor Posmantir, Eftimie Vasilescu și Constantin Ivanovici. Aceștia și-au comentat propriile filme. Acțiunea se petrece într-o sală de cinema, la cinemateca.

La acest documentar a colaborat și un tinerel - Costel Safirman, cel ce își dezvoltă acum aceleași aptitudini la Cinemateca din Ierusalim. Am abordat și alte teme care... aș putea spune că au asigurat filmului perenitatea. De pildă, „30 de operatori pândesc eclipsa”. Atunci, în 1960, filmul se încheia cu „La revedere în 1999”. Și documentarul a rulat și în anul 1999 și va rula, probabil, de fiecare dată când va fi eclipsă totală de soare în România.

- *Amintind de câteva filme cu care vă mândriți, sunt tentat să vă întreb dacă au existat și ratări.*

- Fără îndoială. Unele documentare au fost tăiate, s-au scos secvențe și la proiecție arătau altfel. Dar le-am impus existența. Acum, gândul mă duce la realizarea primului film documentar cu caracter ecologic din istoria cinematografului românesc. Era o anchetă despre fabricile de ciment care poluau zone întregi la Bicaz, la Turda, la Comarnic. Filmul, pe care l-am intitulat „Fabrica de împachetat fum” a trecut cu greu prin furcile caudine ale cenzurii și doar datorită fermității lui Mihnea Gheorghiu, care era pe atunci președintele Cinematografiei, a putut vedea lumina ecranului.

- *Dacă ar fi să faceți un documentar despre viața dvs., cum l-ați începe și ce moment ar constitui punctul central? De fapt, viața este ca un film documentar.*

- Uneori chiar fluviu. Nu m-am gândit cum l-aș începe, însă, cu siguranță, punctul central l-ar constitui pogromul de la Iași, ce l-a marcat teribil pe copilul care eram prin ceea ce am văzut și prin faptul că am resimțit cruzimea cu care au fost omorâți oameni nevinovați, în rândul cărora au fost fratele mamei și fratele tatei, împreună cu fiul său. Atunci s-a născut în mine dorința aprigă de a trăi și de a face ca neamul meu să nu dispară.

- *Câți copii?*

- Doi: Veronica și Peter, care sunt stabiliți în Germania.

- *Documentarul vieții cu ce secvențe l-ați termina?*
 - Dumneata îmi ceri un întreg scenariu, dar cu siguranță nu ai bani să mă plătești! Poate aș încheia documentarul cu cei doi nepoți din partea lui Peter, poate cu pregătirile mele pentru o călătorie în Alaska!

- *Vă gândiți și la așa ceva?!*

- Acum nu, dar n-am de gând să termin documentarul astăzi.

*

- *Dacă Moscu Iancu a scris documentare cu aparatul de filmat, Peter scrie despre evenimente la zi cu pixul, ca redactor la postul de radio „Deutsche Welle”, ca membru în colectivul de redacție al cotidianului israelian „Viața noastră”, colaborează la revistele „Dilema Veche” și „22”, iar pentru Tv.R. trimite corespondențe din Germania. Este, desigur, dorința fiului de a perpetua un crez al tatălui, acela de a fi, într-un fel, cronicar al vieții.*

AVRAM CROITORU

● Cu Florin Piersic (filmare în Bucovina)

● La Aachen - Germania (octombrie 2005)

Bumerangul